

Reševala bom svet

Spominjanje novinarki in urednice socialnih tematik v reviji *Naša žena* (1979–2020)

Kratek življenjepis

Končala sem Srednjo šolo za farmacevtske tehnike, leta 1969, nato sem malo manj kot leto dni prebivala v Veliki Britaniji, kot *au pair* in pomočnica menedžerju v restavraciji. Ko sem se leta 1970 vrnila domov, sem se vpisala na Višjo upravno šolo in po diplomi (leta 1972) sem se s šestimi diferencialnimi izpiti vpisala v tretji letnik tedanje Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN). Po končanem tretjem

Foto: osebni arhiv

letniku sem šla za pet mesecev v ZDA, tam dva tedna preživela pri lokalnem časopisu in ugotovila, da »jugo novinarstvo« sploh ni bilo tako drugačno od ameriškega. O svojih ameriških doživetjih sem vsak teden napisala prispevek za tedaj zelo popularno revijo *Anteno*. Na FSPN sem diplomirala leta 1975 s temo »Slovenski tisk v ZDA« in dobila študentsko Prešernovo nagrado. Pozneje je uredništvo *Naše žene* dobilo tudi nagrado Tomšičevega sklada, to so bila tedaj najvišja novinarska priznanja. Sama sem okoli leta 1988 dobila tudi ameriško priznanje s 500 dolarjev nagrade za članke o zdravstvu. Leta 2000 sem naredila koncept za *Novice Europe Donne*, organizacije za boj proti raku dojke. Do leta 2015 so izhajale pri *Naši ženi*. Uredila sem 52 števil. Naredila sem tudi koncept za prilogo *Spominčica*, ki jo izdaja Alzheimer Slovenija. Uredila sem 6 števil, da sem jo zagnala, kot rečemo v novinarstvu. Obe prilogi še vedno izhajata izmenično pri različnih medijih. Napisala sem tudi več knjig kot avtorica ali soavtorica. Zadnja, ki je bila najodmevnejša, ima naslov *Temne sence demence* in je razprodana. Po upokojitvi, predvsem zaradi stečaja Dela Revij, d. d., še naprej pišem, večinoma za reviji *Jano* in *Vzajemnost*. V preteklosti sem pisala še v *Dnevnik*, *Nedeljski dnevnik*, revijo *7D*, *Rodno grudo*, *Otrok in družino*, kakšnih 10 let tudi za *Delo* in za tedanjo *Demokracijo*, ki sta jo urejala Igor Bavčar in Janez Janša.

» Reševala bom svet! «

Že kot 17-letno dekle, ko sem bila dijakinja tretjega letnika Srednje šole za farmacevtske tehnike v Ljubljani, sem skupaj s prijateljico, Cveto Potočnik, ki je pozneje postala radijska turistična novinarka, začela pisati za *Tedensko tribuno* (TT), in sicer za rubriko »Mladi mladim«. Brez zvez in poznanstev sva postali honorarni novinarki; prišli sva v uredništvo in imeli v zvezku napisanih okoli sto tem, ki bi jih obravnavali. Vodstvo (tedanji urednik je bil Zoran Jerin) je bilo navdušeno. Obe sva bili tedaj prepričani, da lahko s pisanjem spremeniva svet, seveda na bolje. To naj bi storili tako, da bi z zgodbami iz življenja opozarjali na težave mladih in ljudi, ki jih tedanja oblast, kot sva menili, ni jemala resno. Da bom reševala svet, sem mislila še nekaj let, ko sem že študirala na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

V tretjem letniku sem, v stokrat popljuvanem socializmu, na isti dan dobila dve štipendiji. Odločila sem se za *Dnevnikovo*, televizijsko pa sem odklonila.

Prva zaposlitev

V časopisu *Dnevnik*, v katerega sem pisala od leta 1973, redno pa sem se tam zaposlila 1. avgusta leta 1975, sem sprva pokrivala kulturo, saj sem v SNG Drama v Ljubljani statirala v drami *Vojček* (Georg Büchner) in mlade in manj mlade igralce predstavljala v *Dnevniku*. Ugotavljala sem, da je biti igralka res težko. Nihče te ne posluša ... V Drami sem že kot študentka postala tudi njihova prva piarovka in z igralci hodila po fakultetah, jih tam predstavila; študente in študentke pa vodila na predpremiere. Pozneje so mi na *Dnevniku* dodelili še »pokrivanje« ljubljanske opere, farmacijo in socialne teme, ki so tedaj veljale za izrazito ženske področje. Moški so bili pristojni za visoko politiko, avtomobile ipd., ženske pa za otroško varstvo, šolstvo in zdravstvo.

Leta 1976, ko sem postala t. i. socialna novinarka, sem pri ljubljanski glavni pošti srečala starejšo žensko, ki je na kolesu tovorila vse svoje premoženje, na povodcu pa je imela psa. Ker so bili tedaj revni, sploh brezdomke, zelo redki, vsaj v javnosti se niso kazale, sem jo takoj vprašala, kako živi. Nasula mi je kup strašnih krivic, ki so se ji zgodile v življenju, predvsem pa, da nima kje spati. Njena pripoved me je pretresla, zato sem šla takoj na Center za socialno delo Ljubljana-Center in jim pridigala o tem, kako »nič ne vidijo«, »nič ne slišijo«, predvsem pa »ne hodijo na teren«, da bi pomagali tej ubogi starejši ženski. In seveda sem o tem napisala zajedljiv komentar za *Dnevnik*, ki je bil uperjen zoper »socialne birokrate«.

Čez nekaj dni so me s CSD-ja poklicali in mi povedali, da so za to brezdomko našli prostor v enem od domov starejših v Beli krajini. Zdrvela sem v mesto in iskala gospo. Po nekaj dnevih sem le naletela nanjo in ji vsa srečna povedala, kaj sem zanjo »uredila«. Prepričana sem bila, da bo omedlela od sreče, pa je sredi mesta začela na ves glas tuliti name, češ, da v dom, kjer se še pošteno napiti ne moreš in moraš v posteljo, ko se zaposleni odločijo, ne

bo šla. Poleg tega je tam strašno dolgčas. Le ležiš in gledaš v prazne stene in strop. In mi je še zabrusila, naj se raje »brigam zase«, njo pa pustim na miru, da bo živel, kot sama hoče.

To je bila zame huda, a poučna lekcija. Kako brez hude zadrege sporočiti centru za socialno delo, da gospa noče v dom, potem pa še na *Dnevniku* priznati, da se je moje »veliko reševanje« pokazalo kot poraz? In čisto na koncu sem morala vse še javno priznati in se odzvati na svojo kritiko socialne službe. Mislim, da sem ugotovila, da nihče nima pravice odločati o drugem, ne da bi ga prej vprašal, ali si želi pomoči. In kakšna naj ta bo. To seveda ne velja za otroke in tudi ne, denimo, za osebe z demenco.

Oko za dinar

Nad socialnimi temami nisem obupala. Na mestni tržnici sem kar nekaj časa sredi poletja videvala romskega dečka, ki je prosjačil za denar. Iztaknil si je eno oko in prosil za dinar. Še posebej rad je stegoval roko tujcem, ki so bili bolj radodarni in tudi bolj šokirani. Spet sem napisala komentar. Še danes vem, da je bil naslov »Oko za dinar«. V tem primeru sem bila uspešnejša. Ko se je začela šola, je začel deček hoditi v šolo in ni več prosjačil za denar. Če se prav spomnim, so ta komentar prevedle in ponatisnile številne medijske hiše po Jugoslaviji.

Osem desetletij *Naše žene*

Po malo manj kot štirih letih dela na *Dnevniku* sem se leta 1979 zaposlila pri *Naši ženi*, prvi slovenski ženski in družinski reviji, ki je bila tedaj zelo spoštovana revija.

Cel kup rubrik smo si izmislile, zbirale smo denar, hodile po terenu. Je pa bilo seveda na začetku, ko sem prišla k *Naši ženi*, težko, ker je imela najprej visoko naklado, potem je ta zelo padla in so ji rekli List Vide Tomšič in se je bilo treba na novo uveljaviti z življenjskimi zgodbami, ne pa z birokratskimi, političnimi pamfleti. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Revija ni le opisovala, ampak tudi sooblikovala družbeno življenje, njena beseda je tedaj nekaj veljala. Na peti državni partijski konferenci v Zagrebu je Vida Tomšič predlagala, da bi v Sloveniji ustanovili napredno žensko revijo, v kateri bodo prišle do besede delavke, kmetice, služkinje, gospodinje, vajenke, študentke, uradnice in druge delovne žene. Članice pripravljalnega odbora so decembra 1940 zapisale, »da je tak list potreben še zlasti danes, ko so pravice žensk vsak dan bolj ogrožene, njihov položaj in položaj ljudstva vsak dan težji.« Prva, a le »ilegalna urednica« je bila Vida Tomšič. Ker je bila komunistka, Komunistična partija pa je bila v stari Jugoslaviji prepovedana, je v *Naši ženi* pisalo, da je urednica Maila Golob, lastnica revije in izdajateljica pa

dr. Božena Ravnikar. Prva številka *Naše žene* je izšla januarja 1941, druga in tretja februarja in marca istega leta.

Zaradi druge svetovne vojne je začela izhajati v ilegali na različnih koncih Slovenije z različnimi imeni: *Našim ženam* (Dolenjska), *Slovenke* (Primorska), *Slovenke pod Karavankami* (Gorenjska), *Borbena Slovenka* (Štajerska), osrednji list pa je bil *Naša žena*, ki ga je izdajala Slovenska protifašistična ženska zveza in je izhajal v Ljubljani, ko je lahko.

Med vojno je vsebina sooblikovala odpor proti okupatorju, krepila žensko zavest, bralkam vlivala pogum in jim z nasveti pomagala pri skrbi za družino. Marca 1945 so se vse omenjene revije združile v *Našo ženo*, revija pa je neprekinjeno izhajala vse do 1. avgusta 2015, ko so za štiri leta nadomestili ime z imenom *Ženska*. Avgusta 2019 je sedanji izdajatelj Salomon, d. o. o. spet dobil pravice za izdajanje revije *Naša žena*.

V letih po drugi svetovni vojni se je tudi na straneh *Naše žene* čutila sreča, da je vojna končana. Tedaj so bile ženske ponosne, da so med vojno prvič pred zakonom postale enakopravne z moškimi, to pomeni, da so lahko volile in bile izvoljene. Sicer pa so se začele množično zaposlovati in za isto delo prejemale enako plačilo kot moški. Ženske so tedaj dočakale tudi prvi plačan porodniški dopust (trajal je šest tednov). Odprli so prve jasli in vrtce. To je bil tudi čas nacionalizacije zasebne lastnine, siljenja kmetov v zadrage pa – žal – tudi preganjanja in zapiranja drugače mislečih.

Naša žena med letoma 1951 in 1961

Naša žena ima vsak mesec višjo naklado. Najbolj brani so zdravstveni nasveti in zaupni pomenki. V teh letih začne *Naša žena* objavljati tudi prve prispevke o kozmetiki za zaposleno ženo in modne nasvete, svetuje, kaj kuhati, kako pospravljati. Januarja leta 1955 začne v njej izhajati roman *Zakon iz ljubezni* pisateljice Pearl S. Buck, ta postane prava uspešnica, saj naklada skokovito naraste.

V tem desetletju dobimo tudi pijačo cocto, poskusni televizijski program, pralno in toaletno milo, začne se razprava o legalizaciji splava. Leta 1957 okoli Zemlje poleti psička Lajka, dve leti pozneje pa Sovjetska zveza izstreli na Luno prvi satelit.

Naša žena med letoma 1961 in 1971

Ženske začnejo tudi na straneh revije dokazovati, da v resnici z moškimi niso enakopravne. Lahko so zaposlene, a doma večinoma le njih čakata gospodinjsko delo in skrb za otroke. To se jim ne zdi pošteno. Zato začnemo pisati o delitvi dela doma in o temah, ki zadevajo vso družino. Tako revija postane tudi »družinska«.

V tem obdobju dobimo prve hulahupke, ki jih nosimo v popravilo, če se strgajo. Zaslovi skupina The Beatles in mnogi mladi so hipiji, dolgolasci s

pisanimi oblačili, ki se zavzemajo za mir in ljubezen ter so seveda proti vojni v Vietnamu. Uveden je 42-urni delovnik s prostimi sobotami, hodimo po nakupih v Trst po prve kavbojke, dežne plašče »šuškavce«, plisirana krila in punčke, ki zapirajo in odpirajo oči ter rečejo mama. Kupujemo prve hladilnike in pralne stroje, ki so naredili za enakopravnost žensk več kot vsi zakoni in resolucije skupaj.

Naša žena med letoma 1971 do 1981

Organizacija Združenih Narodov razglasi leto 1974 za mednarodno leto žensk; leto pozneje raztegnejo v desetletje. V Slovenji sprejmejo novo ustavo in »odžagajo« Staneta Kavčiča, tedanjega predsednika vlade. Je čas razprav o sterilizaciji, umetni oploditvi in legalizaciji splava. V *Naši ženi* smo pisali tudi o tem, kako živijo in garajo kmetice, ki imajo veliko manj pravic kot delavke. Je tudi čas samoprispevkov, politiki pa razmišljajo o tem, da naj bi tudi ženske delale 40 let, podaljša pa se porodniški dopust. Razveselimo se loncev na pritisk (ekonom loncev), teflonskih posod, prihajajo prve hi-fi aparature, barvni televizorji. Naša žena občasno objavlja krojne pole in na dom pošilja kroje po naročilu. Vse praktične nasvete ženske z veseljem sprejemajo, saj so trgovine, še posebej tiste z oblačili, zelo slabo založene.

Konec desetletja umreta Edvard Kardelj in Josip Broz Tito.

Z Vido Tomšič sem imela več bližnjih srečanj. Eden je bil, ko sem napisala serijo člankov »S kom imeti otroka«, kjer so sodelovali pravnik, socialna delavka, antropologinja dr. Ana Krajnc in tisti, ki je tožil našo ustavo, en moški onkolog (mislim, da je še živ, in da se piše Kuhelj). Ta je rekel, da ne more odločati svobodno o rojstvu otrok, ker je medicinska sestra, s katero je zvečer občeval, zanosila, čeprav mu je rekla, da je zaščitena. On je bil seveda srečno poročen. Potem nas je k sebi povabila Vida Tomšič, posebej je hotela Ano Krajnc, ker sem napisala, kar je Ana povedala, da bi moral moški, ki izstopa iz zveze, biti neodvisen, pozabiti na staro družino in se na novo zvezati v novo zvezo, in da naj bi obstajal en sklad, kjer bi za take moške ali pa ženske alimente plačevala država. [...] Ana Krajnc je to izjavila in meni je Vida Tomšič seveda rekla, da bi lahko bila malo bolj pametna in to drugače napisala. Jaz sem ji rekla, da pač tako napišem, kot mi drugi povedo. Z Ano Krajnc sva bili tam med tistimi tovarišicami, ki niso dosti vedele o vsakdanjem življenju žensk, in sem jim predrzno rekla: »Jaz ne bom več tega poslušala, ker vi od leta 45 ne živite več tu med nami na Zemlji.« Nakar je zgrabila torbo in mi jo vrgla v glavo, ampak sem se odmaknila. [...] In so njene šminke in vse, kar je imela noter, po tleh zletele in potem sem Ani Krajnc rekla: »Pejt Ana, greva na en šnopc.« To sem rekla namenoma, ker se je takrat poročila z Rugljem, in ko sem prišla pred njo na sestanek, so me vsi spraševali, če je Ana noseča.

Leta 1976 sem napisala v *Dnevniku* en članek o mini splavu in so ga objavili zelo na široko, na sprednjih straneh, ne da bi ga uredniki, seveda moški, prej sploh prebrali. Na *Dnevniku*, kjer se je kar naprej govorilo o seksu, kako bi

pod liftom, nad liftom, pod mizo, na mizi, ampak ko je tisto izšlo, so rekli: »Kakšne kurbarije pišeš!« Takrat sem morala prvič poklicati Vido Tomšič, da bi me zaščitila. Božo Kovač, ki je bil urednik *Dnevnika*, je stal ob meni in sem rekla: »No, zdaj pa bomo tovarišico Tomšič vprašali, kaj je res.« Kovač je vzel telefonsko slušalko in ves čas govoril: »Ja, tovarišica ..., ja, tovarišica ...« Potem je bil mir. Vsebina tistega članka je bila, imela sem intervju z znanim ginekologom Tekavčičem, takratna ideja, da bi lahko partner, kar sam, ženski naredil splav. Tako, da bi imel pač eno tako injekcijo. No, to je bilo tisto, kar jih je najbolj sesulo. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo).

Naša žena med letoma 1981 in 1991

Prilogo ob štiridesetletnici *Naše žene* (1981), ki je imela naslov »OD SLOVENKE DO NAŠE ŽENE« in ki sem jo uredila, je zaplenil Centralni komite Komunistične partije Slovenije, ker nekaterim tovarišicam vsebina ni bila pogodu. Avtorice posameznih prispevkov so bile Erna Muser, profesorica slovenščine, pisateljica, prevajalka, taboriščnica, aktivistka, ki je napisala prispevek od *Slovenke* do prve številke *Naše žene*. Druga avtorica je bila Mira Svetina, revolucionarka, partizanka in narodna heroína, ki je pisala o različnih izdajah *Naše žene* med NOB. Tretja avtorica pa je bila Dragana Kraigher Šenk, profesorica sociologije kulture na FSPN in nekaj let urednica revije *Otrok in družina*, ki je pisala o *Naši ženi* po drugi svetovni vojni, o položaju žensk in tako imenovanem ženskem tisku. Erni Muser so na Centralnem komiteji Zveze komunistov Slovenije (kjer so bili Vida Tomšič, Tilka Blaha, Mitja Ribičič in morda še kdo) očitali, da je dala preveč veljave Minki Govekar, ki je bila publicistka, aktivistka in je med drugim urejala revijo *Slovenska gospodinja* in prilogo o gospodinjstvu v reviji *Ženski svet* in ki po njihovem »ni bila na pravi strani«. Miri Svetina so očitali, da ni dovolj omenjala Mare Rupene in Edvarda Kardelja in morda še koga, očitek Dragani Kraigher Šenk pa je bil, da je na strani malomeščanstva. *Naša žena* je izšla brez priloge, čeprav je bila objavljena na naslovnici.

Spredaj sem dala velike črke, spomnim se še njenega citata, šlo je za Minko Govekar: »Tovarišice, ne mislite, da se je vse začelo z vami.« [...] Ta prvi so očitali, da daje v ospredje neprimerne ženske, kapitalističnega mišljenja. Drugi so očitali, če se prav spomnim, da je pozabila Kardelja večkrat omeniti, ta tretji pa, da je v čisto malomeščanstvo padla. Tako, da smo bile tam vse štiri močno okarane, češ, da smo skrenile s prave poti. Temu smo mi rekli šamponiranje glav. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Naša »idilična« Jugoslavija se je začela sesuvati v prah. Na dan pridejo dolgovi, propadati začnejo prve »politične« tovarne, dogajajo se prvi stečaji in počasi se rojevata nezadovoljstvo in želja po svobodi govora. Uredništvo *Naše žene* leta 1987 prejme novinarsko priznanje, nagrado sklada

Toneta Tomšiča, in to zaradi kakovostnih tematskih prilog (zdravstvenih, socialnih, psiholoških, pravnih, turističnih, prometnih, kuharskih, podjetniških ipd.) in življenjskih tem. Vsebina je čedalje pestrejša in vse strani *Naše žene* so v barvah.

Konec desetletja pade Berlinski zid, začenja se nova pomlad narodov. Prebujajo se Litva, Latvija, Estonija, Slovaška. In tudi Slovenija! *Naša žena* ni več glasilo Antifašistične fronte žensk (AFŽ) niti Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva (RK SZDL). Postane samostojna revija, cenzure ni več! V tem desetletju se *Naša žena* pridruži *Delavski enotnosti* (del časopisa *Delo*). Doživimo prvi stečaj, iz težav nas reši Delo Prodaja, d. d. in iz lepe vile na Hrvatskem trgu se preselimo v »črno vdovo«. Tam domujejo različne revije in časopisi.

Bili so že drugačni časi. Takrat so stari oblastniki že slutili, da se bodo morali enkrat posloviti od oblasti. Niso nasprotovali temu, da smo s takimi stvarmi (z dobrotelstvom – op. Darje Zaviršek) začele, da bi nas hvalili, pa tudi ne morem reči. So pa ljudje zelo sodelovali pri tem na vseh področjih. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Naša žena med letoma 1991 in 2001

Komunistična partija je bila prisiljena sestopiti z oblasti. »Četverica« (Janša, Bavčar, Zavrl in Borštnar), ki je spodbudila slovensko pomlad, je oproščena in Janez Janša, kot najpomembnejši člen v četverici, postane v prvi Demosovi vladi obrambni minister. Napadla nas je JLA – Jugoslovanska ljudska armada – a jo premagamo na terenu in političnem parketu, se odcepimo od Jugoslavije in postanemo samostojna država. Kmalu dobimo svojo valuto in slovenske potne liste. V *Naši ženi* pišemo o velikih pričakovanjih, ko postanemo samostojna država. Začnemo izbiranje podjetnice leta, objavimo več podjetniških prilog in ljudi spodbujamo k podjetništvu. Leta 1994 začnemo akcijo »Ljudje odprtih rok«: zbiramo, pišemo in v posebni prilogi predstavimo finalistke in finalistke med človekoljubi preteklega leta. Na koncu akcije smo se jim v Narodni galeriji zahvalili s posebnim kulturnim programom: dobrotnici/dobrotniku leta, darovalcu/darovalki leta, izjemni osebnosti leta, bralstvo pa izbere »dobrega človeka«. Ta izjemno popularna akcija, v kateri smo skupaj predstavili več kot tisoč posameznikov in posameznic, skupin in podjetij, je trajala do leta 2021, ko so zamenjali urednico. Letos so je spet obudili, a poteka drugače.

Tudi mi smo šli v stečaj. Leta 1988/1989 je šla Delavska enotnost, kjer je bila *Naša žena*, *Delavska enotnost* pa je bila del SOZD Delo, v stečaj. Jaz sem takrat izračunala, da so nas ogoljufali za 160 golfov. Ko smo šli drugič v stečaj, nas je Raščan ogoljufal za 300 trisobnih stanovanj. To so velike cifre. Če rečeš 50 ali 30 milijonov, to ti nič ne pomeni, ker ne veš kaj je to. Seveda smo bile zgrožene, vedno smo pisale o tem, ampak ne samo v *Naši ženi*, ker nam velikokrat niso dovolili česa objaviti. Jaz sem te zgodbe objavljala v *Mladini* ali pa celo v SOZD Delo. Vedno smo bile na strani tistih, ki so bili izkoriščani, ne

samo v prejšnjem režimu. Pisale smo tudi o politikih, ki so svoja stanovanja dali v sklad solidarnostnih stanovanj. To pomeni, da so oni dobili štirisobno novo solidarnostno stanovanje, recimo namenjeno družini s petimi otroki, sami pa so dali v sklad svoje staro dvosobno staro stanovanje, ki naj bi ga dobila neka družina. [...] To je bilo proti koncu osemdesetih let, v socializmu. To naj bi storil tudi Igor Bavčar. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Naša žena med letoma 2001 in 2011

Našo ženo kupi podjetje Delo Revije, d. d. V tem času že pišemo o tem, da so med nami tajkuni (eden izmed njih, Matej Raščan, pozneje pokoplje to podjetje in skoraj uniči vse revije, tudi *Našo ženo*), in ugotavljamo, da se dogaja nekaj podobnega kot pri nacionalizaciji. Le da so po drugi svetovni vojni komunistični oblastniki in njihovi priskledniki jemali premoženje kapitalistom, čez petdeset let pa so si družbeno premoženje delili ali prilastili tajkuni, »zli-zani« s politiko, in postali novi kapitalisti.

Slovenija vstopi v NATO, postane enakopravna članica EU in dobi novo valuto. Vsebino *Naše žene* začnejo bogatiti priloge *Novice Europa Donna*, ki izhajajo štirikrat na leto in so namenjene predvsem osveščanju o raku dojk, pozneje je začela izhajati tudi priloga *Spominčica*, v kateri smo se ukvarjali predvsem z ljudmi z demenco in njihovimi svojci.

Leta 1984, ko je bil Orwell, se spomnim recimo afere z avtomobili, ki so jih vsi iz takratne elite dobivali ceneje in hitreje kot navadni smrtniki, tudi mnogi v CK-ju. V TOZD *Delavska enotnost*, katere del smo bili, so v tedniku z istim imenom objavili 180 imen. In potem je bil velik cirkus. Takrat smo se potem zbrali ena skupina novinarjev iz različnih redakcij in smo napisali peticijo za svobodo tiska. Noben je ni hotel objaviti. Jo je pa moj mož Miha Avanzo, ki je bil takrat urednik *Problemov*, in sicer na zadnji strani *Problemov*, naslovnice pa cenzorji niso gledali. (smeh) In ko je to izšlo, je bil cel halo. [...] Potem smo imele jaz in kolegica iz *Naše žene* pa še trije novinarji *Delavske enotnosti*, vsi podpisniki te peticije, nižjo plačo. Tako so nas kaznovali. Lepega dne pa sem imela vsega zadosti in sem šla h glavnemu uredniku *Delavske enotnosti*, to je bil Dušan Gačnik, in ga nadrla, češ da krši naše delavske pravice in da nam mora spet izplačevati celo plačo. Brez besed je to naredil. To bi morala prej narediti, ampak, kaj pa vem. Vedno so nam govorili: »Pazi! Kaj bo po tem, iz službe te bodo vrgli!« To je težko danes in takrat je bilo tudi. Smo imeli pufe, družine, ampak vsake toliko se je komu strgalo. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Naša žena med letoma 2011 in 2021

Na straneh *Naše žene* lahko preberete vsesplošno razočaranje ljudstva, ki mu dokončno postane jasno, da Slovenija ni postala druga Švica in da je v politiki

Moja pisarna, ki sem jo delila še s štirimi kolegi in kolegicami (foto: osebni arhiv)

žensk le za vzorec. V zadnjem času nas, kot vse medije, zaposluje predvsem slaba skrb za starejše ter pandemija in zato šolanje na daljavo ter stiske ljudi, ki zaradi koronavirusa ostajajo brez dela. Po stečaju je nekdanje Delo-Revije odkupil d. d. Martin Odlazek, tako da *Naša žena* izhaja v sklopu njegovega podjetja Salomon, a ne upošteva več prvotnega koncepta. Zato sem z njo nehala sodelovati.

Socialne tematike

Vse, ki smo pisale ali urejale *Našo ženo*, smo objavljale osebne zgodbe in ljudi obveščale, kateri socialni dodatki obstajajo in kako priti do njih. Spominjam se, da smo za družino iz Križ pri Trziču zbirali denar, da bi si lahko v hišo vgradili dvigalo. V družini so živeli trije odrasli otroci z multiplo sklerozo, na invalidskih vozičkih. Spalnice so imeli v prvem nadstropju, oče jih je vsak dan težje nosil gor in dol, saj sta bila starša že v letih, s kupom kroničnih bolezni. Vsi otroci so se rodili zdravi, pred vstopom v šolo pa so drug za drugim zboleli.

Nekaj dni po objavi članka je v pisarno *Naše žene*, kjer sem imela pisalno mizo s pisalnim strojem, vstopila gospa srednjih let. V roki je držala kuverto. Ker sem ravno telefonirala, sem jo prosila, naj sede. A je odkimala, da se ji mudi in da je prinesla denarni prispevek za družino iz Križ. Ko sem odložila telefon in pogledala v kuverto, me je skoraj kap. V notranjosti je bilo 1000 švicarskih frankov. Še danes imam slabo vest, da je v zahvalo nisem objela in se ji vsaj zahvalila. Za dvigalo smo zbrali dovolj denarja.

Še za eno družino smo zbrali denar za dvigalo. Zanje vem, da ga še danes uporabljajo. Vsi trije še živijo, čeprav so vsi po vrsti hudo ovirani, a so zaradi dvigala lahko doma in ne v zavodu. Od znanih oseb je za to družino 1000 nemških mark darovala Spomenka Hribar. Ker je bila inflacija velika,

smo dinarje sproti menjali v marke, da se vrednost zbranega denarja ne bi zmanjšala.

V času socializma naši nadzorniki in hkrati cenzorji na RK SZDL (Republiškem komiteju Socialistične zveze delovnega ljudstva) nikoli niso bili navdušeni nad našim humanitarnih delom, saj so menili, da pri nas revežev ni, če pa so, zanje lahko poskrbi država. Menim, da to ni mogoče, res pa je, da je bilo revnih veliko manj, kot jih je danes.

Žensko odvetništvo

Na *Naši ženi* sem uvedla tudi žensko odvetništvo, ki je zagotavljalo prvi brezplačni nasvet za vse ženske. Ker je bil naval velik, sem napisala in uredila pravno prilogo s praktičnimi primeri, kako napisati tožbo za očetovstvo, izterjati denar od moža za otroke, kako do socialne pomoči, otroškega dodatka, dodatka za pomoč in postrežbo ipd. Ker so se problemi v družbi kopičili, sem uvedla »SOS rubriko«. Sprva je bila majhna, na koncu je imela že več kot osem drobno natisnjenih strani. Čisto na koncu tega prispevka je primer SOS rubrike, v kateri smo skušali pomagati vsem, ki so se znašli v stiski. Kot novinarke smo pomagale ženskam, ki so ustanovljale SOS-telefon za ženske in otroke, žrtve nasilje; dobro stoječa podjetja smo prosile, da jim podarijo brezplačni telefon (takrat je telefone delala Iskra) in jim donirajo nekaj denarja za najem prostora. Piarovk ali piarovcev takrat nikjer ni bilo ne v politiki ne v gospodarstvu. Vsaka novinarka ali novinar je direktno poklical tistega, s komer je želel govoriti.

Tako smo šle velikokrat na nož in včasih je treba iti. Tudi recimo ko smo zbirale stvari za ljudi, ko je ena punca prišla z dojenčkom in ni imela nič. [...] Takrat smo vlomile v prazno stanovanje in ona je tam lepo stanovala dvajset let. Niso se je upali ven zmetati in potem smo dobile spisek teh stanovanj, ki so bila prazna, in smo pošiljali ženske tja. Ali pa recimo, veliko stvari se je dalo narediti, bi rekla, od zadaj. [...] Zato jaz včasih rečem, da socialno delo nima ta prave moči, zato ker se nikamor ne obrne. Sociala bi morala s pravi mi mediji ali novinarji bolj sodelovati. Tako da, ko vse propade, pridejo ljudje k novinarjem. Takrat so hodile na *Našo ženo*. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Moč novinarstva

Delala sem v času, ko ni bilo treba napisati članka o tragediji te ali one družine, temveč je bilo dovolj že, da smo službam, ki so bile dolžne pomagati ljudem, telefonirali, pa so se »zmigale«.

Včasih pa tudi klic ni takoj pomagal. Spominjam se, da je k meni prišla ženska, ki je imela v rejništvu dekle, in povedala, da dekle že štiri leta ne sme obiskati niti poklicati po telefonu svoje sestre, ki je živela v enem od zavodov. V zavodu so trdili, da njen oče tega ne dovoli. Oče je starejši dve hčeri spolno

zlorabljal in je bil v zaporu, ker je ubil njihovo mamo. Starejša hči je bila že samostojna, srednja je živela pri rejnici, mlajša pa v zavodu. Ko sem poklicala ravnatelja zavoda, je bil nadut in nesramen, kričal je name, kaj se vtikam v stvari, ki jih ne razumem. In ves čas poudarjal, da je stike prepovedal njun oče. Nemudoma sem ga prijavila na Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in jim rekla, naj ga takoj razrešijo, sicer bom po vseh medijih naredila cirkus. In so ga. Predvsem pa sem dosegla, da sta se sestri spet lahko videvali.

Mamo je ubil v pričo otrok, posiljeval starejšo in tudi to, ki je bila rejenka pri tej gospe. Mlajše še ni mogel, ker ko je mamo ubil, je šel v zapor, ampak je prepovedal, da se sestre srečujejo. Meni se je čisto film strgal in sem poklicala ravnatelja zavoda, bil je nesramen in sem ga tako nadrla, da so vsi iz sosednjih sob prišli pogledat, kaj se tako derem. Takoj sem klicala na ministrstvo za delo in rekla: »Odpustite tega tipa takoj.« In so ga. Včasih je bila moč novinarjev večja, ker si imel tudi direktno številko. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Naj opišem še primer deklice, ki je bila intelektualno ovirana in bila v okviru zavoda, kjer je prebivala, na morju v Banjolah. Rekla je, da gre lulat. In ni je bilo več nazaj. Na stranišče je šla v morje in ker je bila brez nadzora in ni zna la plavati, je utonila. Njeni sestre, edini še živeči sorodnici, so naročili, naj pride po truplo na Hrvaško, ne da bi ji izrekli kakršnokoli opravičilo ali sožalje. Bila sem vsa iz sebe. Tudi direktor tega zavoda je bil aroganten. Objavila sem zelo kritičen članek in odmev je bil velik, saj so se oglasili mnogi, ki so delali v podobnih zavodih, in vsi obsodili direktorjevo ravnanje. Tudi on je moral zapustiti vodilno mesto. Z dvodnevno zamudo so nato naši bralki poslali sožalno brzojavko in pripeljali sestriino truplo v Ljubljano. Na pogreb iz zavoda ni prišel nihče. Bralki sem predlagala, naj jih toži, pa ni hotela.

No, in jaz kličem v Dornavo direktorja in on takoj: »Kaj si ti misliš!« Takrat pa sem poznala zelo dobro Dimovskega pa ne vem, kdo je bil še takrat. Sem ga poklicala in mu vse povedala in rekla, da ga je treba odstraniti. [...]. To sem takrat napisala v *Jano*, ker bi *Naša žena* izšla šele čez en mesec in bi bilo prepozno. Ta gospa potem ni hotela tožiti te Dornave, sem bila prav slabe volje. Čez dva dni so ji poslali brzojavko in tudi mislim, da je država plačala pogreb. Potem sem to objavila in so se iz drugih zavodov za prizadete otroke zgražali in o tem pisali, kako je to nekaj groznega. Noben ni šel na pogreb, nič. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Otroci in brezdomci

V času, ko je bila *Naša žena* del TOZD-a (temeljne organizacije združenega dela) Delavska enotnost, ki je bila del ČGP Delo, je revija nekaj let obdarovala otroke v Domu Malči Belič. Tam so še danes otroci brez staršev ali tisti, ki so jih starši zanemarili ali zanje niso znali skrbeti. Pri slovenskih podjetjih smo zanje pridobile nova oblačila, obutev, smuči, drsalke, žoge, igrače,

knjige ipd. To novoletno obdarovanje je trajalo do prvega stečaja, v katerem se je znašla revija. Za otroke iz Malči Belič smo pri *Naši ženi* iskali družine, ki so bile pripravljene otroke vzeti k sebi za vikend ali na počitnice. Pomagali smo tudi odraslim brezdomcem; zbirali smo oblačila, obutev in jim za novo leto prinesli priboljške, kape, rokavice, šale. Objavljali smo članke o beračenju, veliko pisali o samohranilkah in mnogim celo pomagali do družbenih stanovanj.

Zamaški

Bralstvu smo predstavili tudi zbiranje zamaškov zakoncev Blanke in Iztočka Praternerja z Iga, ki sta delovala v društvu Vztrajaj (*Never give up*). Ko je njun sin Anže v prometni nesreči izgubil noge visoko nad kolenom, sta pripovedovala, sta spoznala, kako zelo birokratska in toga je država do ljudi z ovirami. Mladim namreč zagotavlja natanko toliko protez in natančno takšne kot starejšim ljudem, ki izgubijo nogo v starosti. Univerzalna proteza, ki je brezplačna, jim pripada na dve leti, omogoča pa predvsem hojo po ravnem terenu, kar starim ljudem praviloma zadošča, mladim fantom in dekletom pa ne. Večina ljudi si želi aktivno živeti kljub oviranosti: delati, hoditi, plesati, kolesariti, rolati, teči, tudi smučati ipd. In smo spodbujali zbiranje zamaškov za nove nožne proteze, zamaške za električne invalidske vozičke, za to, da je družina dobila avto, ki ga je nujno potrebovala za prevoz oviranega otroka.

Pomoč ZPMS (Zvezi prijateljev mladine Slovenije)

Ves čas smo pomagali tudi humanitarnim organizacijam: Karitasu, Rdečemu križu in Zvezi prijateljev mladine Moste-Polje, kjer še danes deluje Anita Ogulin, naša najboljša socialna delavka, čeprav po izobrazbi to ni. Za Zvezo prijateljev mladine Slovenije je *Naša žena* dvakrat izdala prilogo »Pomežik soncu«. Prvič sem to prilogo uredila in napisala pred 30 leti in drugo pred tremi leti. Pisala sem o domovih, v katerih živijo otroci, o letovanju revnih otrok, zbirali smo denar za Hišo zavetja za otroke in pisali o potrebnosti hospicov po Sloveniji.

Priloge *Naše žene*

Dolga leta so v reviji vsak mesec izhajale praktične priloge, na osmih, šestnajstih ali dvaintridesetih straneh. Teme so bile nosečnost, otroške bolezni, aids, spolna vzgoja, kako ustanoviti podjetje, modni nasveti ipd. Priloga o spolnosti je bila zelo zaželena in šole so jo množično naročale. Spomnim se, da je Gimnazija Ljutomer naročila kar 600 izvodov. Tudi pri Novicah Europe Donne smo pomagale ženskam, ki so zbolele z rakom dojke, tako, da so dobile 500 evrov v gotovini, če so bile v stiski. Zanje smo iskali tudi nastanitve,

Neva Železnik (prva z desne) (foto: osebni arhiv)

oblačila, obutev. Denar za to sem dobivala od direktorjev in direktoric podjetij, ki so v zameno imeli priložnost s svojo sliko in besedo povedati, zakaj pomagajo.

Pri *Naši ženi* smo izdali dve prilogi »Spolna vzgoja in mladi«. Prvo sem napisala sama, kmalu zatem sva s kolegico Alenko Lobnik naredili še eno in vem, da je bila takrat naklada 10.000 izvodov višja [...]. Takrat ni bilo interneta, ampak midve sva vse direktno napisali. Nič okrog ovinkov. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Opogumljajo nas

V rubriki »Opogumljajo nas« smo predstavljali ljudi s senzornimi, fizičnimi in intelektualnimi ovirami, opisali njihove zgodbe in opozorili na njihov pogum. Bralstvu smo večkrat namignili, naj ne buljijo vanje, ne dajejo pripomb ipd. Z upokojeno socialno delavko Elo Zupančič je *Naša žena* številnim družinam brez otrok pomagala, da so lahko posvojili otroka, praviloma iz drugih jugoslovanskih republik. V Sloveniji namreč nikoli ni bilo veliko otrok za posvojitev; brezsrčnim staršem se je zdelo, da otroke lahko pretepajo, se iz njih norčujejo, sramotno pa se jim je zdelo, da bi svojega otroka dali v posvojitev. Pri posvojitvi smo pomagali tudi samskim ženskam.

Grozna zgodba

Obiskovali smo tudi rejniške družine in ugotavljali, da bi morali nekaterim staršem otroke odvzeti, saj jih mesece in mesece niso obiskali. Spominjam se tudi dveh sester, mislim, da sta starša prišla iz Makedonije. Oče je kmalu zapustil družino in šel delat v Afriko. Mama je dobila ljubimca in hčeri za dva ali tri dni priklenila za radiator. Ker sta zelo glasno jokali, stanovali pa

so v baraki, so ju slišali in rešili. Namesto v posvojitev so ju dali v rejništvo. Po desetih letih se je iz tujine vrnil oče in zahteval hčeri zase. Brez besed so mu ju izročili, čeprav ju ves ta čas ni obiskal in jima ni pisal. Mama tudi ne. Potem je začel obe spolno zlorabljeni. Socialne službe jima niso verjele. Ko sta pobegnili, so ju namestili v zavod in njuna življenjska pot je bila tudi pozneje tragična. Socialne službe bi morale imeti več znanja, moči in odgovornosti in socialne delavke tudi višje plače.

V *Naši ženi* smo prvi pisali o spolnem nasilju, o aidsu, o spolno nalezljivih boleznih, o paliativni oskrbi, o tem, da imajo starši pravico biti ob bolnemu otroku, ipd.

Materinski dom

Naša največja akcija je bila gradnja prvega posvetnega materinskega doma v Ljubljani. To ni bilo naključje, saj je bila stavba, v kateri je imela pisarne *Naša žena*, nedaleč od porodnišnice in je k nam večkrat zatavala nosečnica ali mlada mamica, ki ni imela kam. Ker sem obiskala materinski dom v Londonu, Zagrebu in katoliški dom na Gumnišču (preskrbela sem mu brezplačni pralni in sušilni stroj iz Gorenja), sva začeli s kolegico Alenko Lobnik Zorko iskati hišo, kjer bi lahko nastanili matere, ki nimajo kam. Veliko hiš so nama ponujali v dar, a med njimi ni bilo primerne. K sodelovanju sva povabili še tedanjo novinarko *Dnevnik* Majdo Hostnik in tedanjo urednico revije *Otrok in družina* Biserko Marolt Meden, Igorja Kadunca, današnjega direktorja STA, sodelovali sva midve z Alenko in žal že pokojna Tatjana Samec, ki je delala na mestni občini. Naša predsednica je bila Vera Petan, žena Žarka Petana. Vera je bila znanka Janeza Hacina, ki je rekel, da nam bo daroval 20 tisoč nemških mark, če jih pred tem toliko zberemo sami. Prvi denar je daroval Ivan Kramberger. Ker je bila tedaj velika inflacija, smo na črno menjale dinarje v marke, devizni račun pa je za nas odprla Vika Potočnik, ki je bila tedaj predsednica ZPMS. Denar je počasi prihajal. Največ ga je prišlo z umetniško licitacijo slik, ki so nam jih podarili slikarji in slikarke. In začela se je gradnja materinskega doma v Trnovem. Ko je bila vojna za Slovenijo končana in odcepitev potrjena, novi premier je bil Lojze Peterle, materinski dom še ni bil povsem dokončan, denarja pa je zmanjkalo. Določili so me, da ga obiščem in prosim, da država dokonča projekt. Peterle je takoj dejal, da je z vsem srcem za materinski dom, jaz pa sem mu pa odvrnila, da srce ni dovolj, naj odpre denarnico. In jo je res. Obrambni minister J. Janša je dal materinskemu domu v najem trisobno stanovanje v Šiški. Tega smo ga članice in člani materinskega odbora prepleskali in z denarjem donatorskih podjetij tudi opremili.

Jugoslavija / Slovenija

V Jugoslaviji so po drugi svetovni vojni komunistični oblastniki in njihovi priskledniki jemali premoženje kapitalistom, čez 50 let pa se je v samostojni Sloveniji zgodilo obratno. Družbeno premoženje so si prilastili tajkuni,

»zlizani« s politiko, in postali novi kapitalisti. Ropanje prebivalstva in izčrpavanje zaposlenih traja še danes. Domači in tuji kapitalisti gledajo le na svoj dobiček in ljudi praviloma izjemno slabo plačujejo. Zato so revni in pomoči potrebni tudi mnogi redno zaposleni.

V Sloveniji je veliko več brezdomcev, kot jih je bilo v Jugoslaviji. Največ revščine je v mestih, kjer morajo ljudje kupiti vsaj peteršilj in solato, ne le kruh, mleko in sem in tja tudi meso. Zato imamo več humanitarnih organizacij, veliko sosedске pomoči, menjave oblačil in obutve za otroke. Najhuje je, da se razrašča bahaštvo in čedalje večje razlikovanje od bogatih otrok, s katerimi se tisti iz revnejših družin ne morejo primerjati. Eni imajo oblačila znanih in dragih znamk, najdražje telefone, hodijo v tujino na počitnice, revni vsega tega nimajo in če rastejo v družini, kjer so odrasli odvisni od alkohola, so pogosto zelo obupani. Enakopravnosti je manj, kot je bilo v socializmu.

Konservativni »demokratični« moški in pogosto tudi ženske bi nas radi znova porinili med štiri stene, kjer bi ves ljubi dan kuhale, pospravljale in, kar je najpomembnejše, rojevale in obvezno hodile v cerkev. Ti konservativci niso le proti splavu, pač pa tudi proti zakonu o dostojnem končanju življenja, ki ga je ddr. Andrej Pleterski, član Srebrne niti, vložil v Državni zbor.

Res je bila grozna (direktorica CSD – op. Darje Zaviršek). In če so z mano tako delali ... Spomnim se, da je bila moja mama nekaj časa na psihiatriji v Polju in mi je socialna delavka tam rekla: »Pejte na center za socialno delo, pa si uredite skrbništvo.« Potem je rekla: »Kje pa stanujete?« Sem rekla: »Za Bežigradom.« Je rekla: »O, to pa ne bo šlo. S tistim centrom pa ne boste skup prišli.« Sem rekla, da bom, saj pišem o njih tudi večkrat. Res ni šlo, ni. Kar naprej so hoteli od mene ene podatke in podatke. (Javni pogovor z Darjo Zaviršek 29. 3. 2023 na Fakulteti za socialno delo)

Za konec

Misel za konec: nobene pravice, tudi socialne, nam niso dane za vedno. Zanje se je treba ves čas pogumno boriti in vedno pomagati drugim. Če le lahko!

Neva Železnik